

บทความวิจัย

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ในหนังสือตะลิมุลมุตะอัลลิม เตะรีกอตตะอัลลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم)

อาหะมะ คาเค *

อับดุลเลาะ การีน่า **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาชีวประวัติของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ 2) เพื่อศึกษาความเป็นมาและเนื้อหาสาระของหนังสือตะลิมุลมุตะอัลลิม เตะรีกอตตะอัลลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم) 3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีน อัลซัรญูญีย์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ซึ่งประกอบด้วยตำราตะลิมุลมุตะอัลลิม เตะรีกอต (تعليم المتعلم) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ที่เน้นการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีน อัลซัรญูญีย์

ผลการวิจัยพบว่า

คำว่า ซัรญูญีย์ มาจากคำว่า ซัรญูจ ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของเมืองในเปอร์เซีย เมืองหลวงของแคว้น อัลซัชะ จิสฐานในสมัยก่อน(al-Bagdadi: 1979:138) เมืองที่มีชื่อเสียงตั้งอยู่หลังแม่น้ำหนึ่งหลังจากเมืองคูญันด์คือ ตั้งอยู่หลังแม่น้ำ ญูหน(อามูดาร์ยา)ในเคาะรอซาน

หนังสือประวัติศาสตร์และหนังสือ อัดญาบาออกตและหนังสืออัดตะรอญุม ไม่ได้ระบุถึงวันเดือนปีเกิดของท่านอัลซัรญูญีย์ แต่ปีการเสียชีวิตของท่านมีการถกเถียงในบรรดานักประวัติศาสตร์ในการกำหนดวันเดือนปีที่เสียชีวิตของท่านส่วนในหนังสือ ที่ได้ทำการตะหุกิก (ตรวจทาน) โดยท่าน อุษมาน ได้ระบุว่า ท่านอัลซัรญูญีย์ ได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.591วรรณกรรมเล่มนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งถือว่าเป็นงานชิ้นเอกและเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ของท่าน และยังเป็นแหล่งอ้างอิงของเหล่านักเขียนหนังสือทางวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะในสาขาศึกษาศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาโดยรวมในหนังสือเล่มนี้พอจะสรุป ออกเป็น 13 ข้อ ดังนี้ 1. คุณค่าและความสำคัญของวิชาความรู้และความเข้าใจทางศาสนา 2.การสร้างเจตนาที่ดี 3.การคัดเลือกวิชาความรู้ที่จะเรียน อาจารย์ผู้สอนและเพื่อนฝูง 4.การให้เกียรติต่อวิชาความรู้และอาจารย์ผู้สอน 5.ความอุทิศและฝายเรียนรู้อื่น 6.การเริ่ม การกำหนดและการเรียงลำดับในการศึกษาเล่าเรียน 7.การศึกษาหาความรู้ให้อยู่ภายใต้การดูแลของอัลลอฮ์เพียงผู้เดียว 8.ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้ 9.ความรักความเมตตาและความตักเตือนซึ่งกันและกัน 10.พยายามให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นประโยชน์และความเข้าใจในเนื้อหาความรู้มารยาท 11.คุณลักษณะการสำรวมตนในช่วงเวลาเรียน 12.เคล็ดลับช่วยจำและสาเหตุของการหลงลืม 13.ปัจจัยของการเพิ่มพูนหรือตัดทอนปัจจัยยังชีพส่วนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามทัศนะของท่านอัลซัรญูญีย์มีดังนี้ 1.การอภิปราย (المطالعة) 2.การตั้งคำถาม (المطالبة) 3.การย้อนคิดทบทวน (المذكرات) 4.การใช้คำถาม (السؤال) 5.การสร้างความรู้ความเข้าใจ 6.การสังเกต และการคิดใคร่ครวญ 7.ทัศนศึกษา 8.การบันทึก

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้, อัลซัรญูญีย์, ตะลิมุลมุตะอัลลิม

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

RESEARCH

Knowledge Management Concept of Burhanuddin Al – Zamuji in Ta’limul Mutaal lim Tariqat ta allum (تعليم المتعلم طريق التعلم)

Ahama Kadea*

Abdullah Karina**

Abstract

This research aimed to study 1) Burhanuddin’s biography) background and contents of his book 3) Knowledge management model of Burhanuddin through qualitative study in which data collected from the primary resources documents which Taklim included and secondary resources relatively concerned with emphatic analysis the concept of knowledge management model of Mr.Burhanuddin

The results of study found that the word Zarmuji had the origin from Zarmuj which was the name of a city in Persia in which located a capital city of Assajistan in the ancient time. Zarmuj was famous city located near Jihun river in Khorosan. Al – Thabakot, Al-tarojum and history books did not mention date of birth of Al-Zarnuji, but the year of his death was argued among the historians. In the book verified by Usman specified that Al- Zarnuji death was in year 591 H. This literature was recognized widely and was his masterpiece and foremost work. It was the reference for the academic writers, particularly education sciences. It could be summarized the book as follows; 1. Values and the important of knowledge and religious comprehension, 2. In shaping good attitude, 3. How to choose knowledge, teachers and friends, 4. How to honor knowledge and teachers, 5.the strive and love in search for learning, 6. Start, setting and planning in study, 7. Study for the sake of Allah alone, 8. the best time to study, 9. mercy, love and remind each other, 10. strive to find for the benefit knowledge and understand behavior sciences, 11. humidity in pursue of knowledge, 12. secret of remembrance and causes of forgetness, 13. factors to improve and deprive of providence .

Knowledge management model of Al-Zarnuji followed 1.debate, 2.query, 3.review, 4.question, 5.comprehension, 6.observation and reflection, 7. Visual education, 8. Record.

Keywords: Knowledge Management, Al – Zamuji, Ta’limul Mutaal lim

* Candidate Doctor of Islamic Studies, Colleges of Islamic Studies, Princes of Songkhla University, Pattani Campus

** Assoc. Prof. and Dr. Program of Islamic Studies, Colleges of Islamic Studies, Princes of Songkhla University, Pattani Campus

บทนำ

ในปัจจุบันแนวคิดทางการศึกษาในอิสลามได้มีการปะปนและผสมผสานกับแนวคิดและทฤษฎีของชาติตะวันตกโดยส่วนมากอันเนื่องจากการตอบรับที่ไร้เหตุผลกับแนวคิดของชาติตะวันตกที่ขัดกับแนวคิดของอิสลามและสังคมมุสลิม โดยเฉพาะสมัยปัจจุบันที่มีความท้าทายกับสังคมมุสลิมอย่างมากมาย(al-Hamidi, n.d : 5) ส่วนสาเหตุของการที่สังคมมุสลิมปัจจุบันไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาและระบบการเรียนการสอนในอิสลามอันเนื่องมาจากสองสาเหตุหลักด้วยกัน คือ สาเหตุแรก นักการศึกษามุสลิมในโลกอาหรับและโลกอิสลามได้รับการถ่ายทอดแนวคิดทางการศึกษาจากชาติตะวันตก โดยในเมื่อพวกเขาต้องการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาพวกเขาก็เอาแหล่งอ้างอิงจากหนังสือของชาติตะวันตกโดยไม่ได้ไปพลิกดูหนังสือของการศึกษาในอิสลามที่เขียนโดยนักปราชญ์และนักวิชาการมุสลิม(Abdul Addaim, 1978 : 5) สาเหตุที่สองคือ ชาติตะวันตกเมื่อพวกเขาได้แต่งตำราเกี่ยวกับการศึกษาพวกเขาก็พยายามหลีกเลี่ยงที่จะเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาในอิสลาม(Mursi, 1977:61)

บูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์เป็นหนึ่งในบรรดานักปราชญ์มุสลิมที่มีผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งท่านได้แต่งตำราที่มีชื่อว่าตะอ์ลิมุลมุตะอ์ลิมเตาะรีกอต ตะอ์ลุลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم) (สอนวิธีการเรียนให้กับผู้เรียน)โดยมีเนื้อหาที่โดดเด่นและน่าสนใจทั้งนี้เพราะท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์และมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดและทฤษฎีของนักคิดรุ่นก่อนๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาและเนื้อหาสาระของหนังสือตะอ์ลิมุลมุตะอ์ลิม เตาะรีกอตตะอ์ลุลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم)
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารหลักและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือตำรา ตะอ์ลิมุลมุตะอ์ลิม เตาะรีกอตตะอ์ลุลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم) ของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีน อัลซัรญูญีย์ในหนังสือตะอ์ลิมุลมุตะอ์ลิม เตาะรีกอตตะอ์ลุลุ

ผลวิจัยพบว่า**เชื้อสายและวงศ์ตระกูลของท่านบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์**

คำว่า ซัรญูญีย์ มาจากคำว่า ซัรญูจ ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของเมืองในเปอร์เซีย เมืองหลวงของแคว้น อัชชะจีสุลวานในสมัยก่อน(al-Bagdadi: 1979:138) ยากูต อัชหะมาวีได้กล่าวในหนังสือ มุญญิมอัลบุลดาน (معجم البلدان) ว่าเมือง ซัรญูจ คือเมืองที่มีชื่อเสียงตั้งอยู่หลังแม่น้ำหนึ่งหลังจากเมืองคูญันด์คือตั้งอยู่หลังแม่น้ำ ญีฮุน

(อามูตารียา)ในเคาะรอซาน และบุคคลแรกที่ได้ส่งกองทัพเพื่อพิชิตเมืองดังกล่าว คือ หัจญัจ บิน ยูยฟูอัลสะกอฟีด้วยคำสั่งของท่านเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มิวาน(เสียชีวิต ฮ.ศ. 86)

การถือกำเนิด

หนังสือประวัติศาสตร์และหนังสือ อัตชีวประวัติและหนังสืออัตตะรอญุม ไม่ได้ระบุถึงวันเดือนปีเกิดของท่านอัลซรรญีย์ แต่ปีการเสียชีวิตของท่านมีการถกเถียงในบรรดานักประวัติศาสตร์ในการกำหนดวันเดือนปีที่เสียชีวิตของท่านส่วนในหนังสือ ที่ได้ทำการตะหุกิกโดยท่าน อุษมาน ได้ระบุว่า ท่านอัลซรรญีย์ ได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.591(al-Zarnuji:1397:25)และได้มีการระบุในบางหนังสือประวัติศาสตร์ว่าท่านได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ. 620 เช่นหนังสือ อัลญะวาฮิร อัลมุฎีอะห์ (الجواهر المضية للقرشي)และหนังสือ دائرة المعارف (دائرة المعارف) ได้กล่าวว่า อิมามอัลซรรญีย์ ได้ร่วมสมัยและรุ่นเดียวกับท่านอันนุอุมาน บิน อิบรอฮีม อัลซรรญีย์ ซึ่งเสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.640 และในหนังสือ (الموسوعة الميسرة) ว่าบุรฮานุดดีนได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.ที่ 620 และผู้แต่งหนังสือ (الهداية) บุรฮานุดดีน อัลมिरซินานีย์ ที่ท่านอัลซรรญีย์ได้ขอความเมตตาจากอัลลอสเพื่อประกอบให้กับท่านอัลมिरซินานีย์เป็นประจำโดยเฉพาะในหนังสือของท่าน ซึ่งท่านอัลมिरซินานีย์ได้เสียชีวิตในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 593 ก็แสดงว่าท่านอัลซรรญีย์ได้เสียชีวิตหลังจากนั้น(al-Ahwani:1955:239)

การเติบโต(ปฐมวัย)

บรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่สมมติฐานว่า ท่านอัลซรรญีย์ได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองซรรนุจ(Zarnuj) ไม่ได้มีเรื่องราวอะไรต่างๆที่บ่งชี้ว่าท่านอัลซรรญีย์เป็นนักเขียนที่โด่งดังหรือนักกวีที่มีชื่อเสียงแต่ไม่มีข้อสงสัยว่าท่านอัลซรรญีย์เริ่มแรกของการศึกษาคือ ได้ศึกษาในสถานศึกษาที่เรียกว่า อัลกุตตาบ (al-kuttāb)โดยเหมือนกับคนทั่วไปในสมัยนั้นที่มักจะส่งลูกๆของพวกเขาไปเรียนที่อัลกุตตาบที่มีการแพร่หลายในสมัยนั้นซึ่งมีหลักสูตรในการเรียนการสอนในอัลกุตตาบ คือการศึกษาอัลกุรอาน การเขียนอักษรภาษาอาหรับ บทบัญญัติของศาสนา ส่วนหนึ่งของวิชาคณิตศาสตร์ พื้นฐานภาษาอาหรับและไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ภาษาเปอร์เซีย บางส่วนของวิชากรีและอะดบ(วรรณกรรม) โดยปกติแล้วหลังจากได้ศึกษาอัลกุรอาน นักเรียนจะไปเรียนต่อที่มัธยมจากคณาจารย์หลายๆท่านพร้อมกับศึกษาความรู้ในทุกแขนงวิชา และที่ชัดเจนอัลซรรญีย์เป็นลูกศิษย์ของบุรฮานุดดีน อัลมिरซินานีย์ ผู้แต่งหนังสือ ฮิดายะห์(al-Hidayah)ที่ได้จัดทำการศึกษาการสอนในมัธยมในเมืองสะมารกอนด์และในเมืองบுகอรอ

การศึกษาของท่านบุรฮานุดดีนอัลซรรญีย์

อัลซรรญีย์ได้เติบโตท่ามกลางของความหลากหลายทางด้านความรู้ประเพณีและวัฒนธรรม และได้ซึมซับด้วยภาษาอาหรับเพราะในช่วงที่ท่านอยู่ในวัยเด็กท่านได้ศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับ การอ่าน การเขียน อัลกุรอาน ภาษาอาหรับ กวี บทกลอนอาหรับ วิชาฟิสิกส์ วิชากรอาน วิชาตฟิร วิชากรออต วิชาอัลหะดีษ วิชา อัลอัคบาร์ บรรดาวิชาเหล่านี้ท่านได้ศึกษาในสถานศึกษาคือที่มัธยมของเมืองใหญ่ๆ เช่น สมารกอนด์ และบுகอรอ

บุคลิกภาพและอุปนิสัยของท่านอัลซรรญีย์

การขาดข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตประวัติของท่านอัลซรรญีย์ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการวิเคราะห์เกี่ยวกับบุคลิกภาพของท่านอัลซรรญีย์ จากที่ได้อ่านหนังสือ ตะอูลิมุลมุตะอัลลิมของท่าน อัลซรรญีย์ จะเห็นว่าท่านเป็นนักฟิสิกส์ที่โน้มเอียงไปทางมัซฮับหะนาฟีโดยสังเกตจากหนังสือของท่านที่ได้ยก คำกล่าวของนักปราชญ์ที่

สังกัดมัชฮับหะนาฟีในขณะที่หนังสือไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องฟิกฮ์แต่อย่างใด และไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับมัชฮับอบีหะนีฟะฮ์

คณาจารย์ของท่านอัลซัรญูญีย์

อัลซัรญูญีย์ได้ศึกษาเล่าเรียนจากอาจารย์จำนวนหลายท่าน โดยอาจารย์ที่โด่งดังสมัยท่าน และอาจารย์ที่ได้แต่งตำราเกี่ยวกับฟิกฮ์ และอะดับ(วรรณกรรม)อาจารย์ทุกท่านได้สังกัดมัชฮับหะนาฟี

ในหนังสือ ตะอฺลิม อัลมุตะอัลลิม อัลซัรญูญีย์ได้อ้างคำพูดถึงบรรดานักปราชญ์เหล่านี้

1) บุรฮานุดดีน อาลี บิน อะบี บักร อัลมिरชินานี (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.593) ผู้แต่งหนังสือ(الهداية في الفقه) และหนังสืออื่นๆ และมีผลงานทางด้านวิชาการอีกมากมาย เช่น หนังสือ อัลฟะรอฮิด (الفرائض) มัจญ์มูฮ์ อันนะวาฮิล (مجموع النوازل) อัลมุนตะกอ (المنتقى) กิฟายะตุลมุนตะฮา (كفاية المنتهى) อัดตะจญ์นีล (التحجيس) และอัลมะซิด (المزيد) (al-Mirghinani:1965:2) และท่านเป็นนักปราชญ์อาวุโสที่สังกัดมัชฮับหะนาฟีในยุคนี้ (al-Kurashi:1978:265)

2) มุหัมมัด อิบน์ อะบิ อัลญุญัยย์ ท่านเคยเป็นมุฟตีย์(ผู้ให้คำชี้ขาดในเรื่องศาสนา) ในเมืองบุดอริย์ (al-Zarkali,1984:54)

3) หัมมาด บิน อิบรอฮีม บิน อิสมาอิล บิน อะหฺมัด บิน อิสฮาก บิน ซาบีบ เกาะวามุดดีน อิบน์ อิมาม เกาะวามุดดีน อัศศอฟาร์ (เสียชีวิต ในปี ฮ.ศ. 493) เป็นชาวบุดอริ มีความรู้เกี่ยวกับ อัลมุลกะลาม ฟิกฮ์ และอะดับ เป็นอิมามนำละหมาดในวันศุกร์ ไม่ได้เป็นผู้อ่านคุตบะห์ นี่คือนิยามของชาวบุดอริ เคาะฎิบจะไม่เป็นอิมามนำละหมาดในวันศุกร์โดยจะให้ผู้ที่มีความรู้และผู้นำเชื่อถือมากกว่าเป็นผู้นำละหมาด (al-Tamimi,1403:182)

4) มัคดูต บิน หุเซน บิน มุหัมมัด บิน อิบรอฮีม อัลกิชตานี มีฉายานามว่า รุกนุดดีน (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ. 573)(al-Kanudi:d.n.:213)

5) อัลหะลัน บิน มันศูร บิน มะหฺมูด บิน อับดุลซ็ช อัลอุซญันดีย์ อัลฟัรฆอนีย์ อัลหะนาฟีย์ เป็นที่รู้จักด้วยกฤษฎี(ผู้พิพากษา) คอน ฟัครุดดีน อะบิลมุฟาติร อะบิล มุฮาสิน นักปราชญ์และนักวินิจฉัยในเรื่องต่างๆของฟิกฮ์ ผลงานทางวิชาการของท่าน คือ หนังสือ อัลฟาวา(Kahalah:1376:297)

6) รุกนุดดีน อัลฟัรฆอนีย์ เป็น นักปราชญ์และ นักกวี (เสียชีวิต ฮ.ศ. 594)

7) อัลหะลัน บิน อลี บิน อับดุลอะซ็ช บิน อับดุลเราะซาก บิน อบี นัศร์ อัลมिरชินานีย์ (al-Tamimi:1982:95)

วรรณกรรม และผลงานทางวิชาการของอัลซัรญูญีย์

วรรณกรรมของท่านอัลซัรญูญีย์ ที่มาถึงเราและที่รู้จักมีเพียงวรรณกรรมเดียวเท่านั้น คือ หนังสือตะอฺลิม ลีมุตะอัลลิมเตาะรีกุตตะอัลลิม(تعليم المتعلم طريق التعلم) (Gharbal: 1972:923) มุหัมมัด บิน อับดุลกอดีร์ได้กล่าวว่า สาเหตุที่วรรณกรรมของท่านอัลซัรญูญีย์ ไม่ได้มาถึงเราคือเพราะ การสูญหายของ มัคดูตอต(ต้นฉบับหนังสือ)อาหรับ อันเนื่องจากการเกิดสงครามมองโกลเลียที่ชาวมองโกลเลียได้ทิ้งหลาย มัคดูตอตที่ได้เอามาจากห้องสมุดแบกแดดลงไปทะเล หรือ สาเหตุมาจากความละเลยของมุสลิม (al-Zarnuji:1406 24:)

คุณค่าและความสำคัญของหนังสือ

วรรณกรรมเล่มนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งถือว่าเป็นงานชิ้นเอกและเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ของท่าน และยังเป็นแหล่งอ้างอิงของเหล่านักเขียนหนังสือทางวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะในสาขา

ศึกษาศาสตร์ หนังสือเล่มนี้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมิได้จำกัดแค่นักวิชาการมุสลิมเท่านั้น แต่ยังได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญในโลกตะวันออกและบรรดานักเขียนตะวันตกอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการเขียนหนังสือเลียนแบบหนังสือเล่มนี้ด้วย เช่น จีอี วอน กรานาบาวม (G.E. Von Grunabaum) และ ที เอ็ม อาเบล (T.M.Abel) โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “การเรียนการสอนของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ ” (تعليم المتعلم طريق التعلم) ยังมีคาร์ล บรอกเกิลแมน (Carl Brockelmann) ใช้ชื่อหนังสือว่า “ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวรรณกรรมอาหรับ” (Geschichte der Arabischen Littatur) และเมดิ นากอสเทน (Medhi Nakosten) กับงานเขียนของเขาที่ชื่อว่าประวัติของต้นกำเนิดอิสลาม ของการศึกษาตะวันตก (History of Islamic Origins of Western Education A.D.800/1350) และอื่นๆ เป็นต้น (Abuddin Nata, *op.cit.*, h. 107) และนักการศึกษาถือว่าหนังสือของท่านบูรฮานุดดีนอัลซรรูญีย์เป็นหนังสือพื้นฐานในการอบรมและการศึกษาที่เต็มไปด้วยคำตักเตือนที่มีความแตกต่างจากหนังสือเล่มอื่นและหนังสือเล่มนี้ยังได้อ้างอิงจากอัลกุรอานและหะดีษของท่านรอซูล ﷺ (al-Zarnuji, 1980 : 14)

จากหนังสือดังกล่าวนี้ ทำให้เราทราบเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาอิสลามตามที่อัลซรรูญีย์ได้เสนอไว้ ซึ่งเนื้อหาโดยรวมในหนังสือเล่มนี้พอจะสรุป ออกเป็น 13 ข้อ ดังนี้

- 1.คุณค่าและความสำคัญของวิชาความรู้และความเข้าใจทางศาสนา
 - 2.การสร้างเจตนาที่ดี
 - 3.การคัดเลือกวิชาความรู้ที่จะเรียน อาจารย์ผู้สอนและเพื่อนฝูง
 - 4.การให้เกียรติต่อวิชาความรู้และอาจารย์ผู้สอน
 - 5.ความอุตสาหะและฝ้ายเรียนรู้
 - 6.การเริ่ม การกำหนดและการเรียงลำดับในการศึกษาเล่าเรียน
 - 7.การศึกษาหาความรู้ให้อยู่ภายใต้การดูแลของอัลลอฮ์เพียงผู้เดียว
 - 8.ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้
 - 9.ความรักความเมตตาและความตักเตือนซึ่งกันและกัน
 - 10.พยายามให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นประโยชน์และความเข้าใจในเนื้อหาความรู้มารยาท
 - 11.คุณลักษณะการสำรวมตนในช่วงเวลาเรียน
 - 12.เคล็ดลับช่วยจำและสาเหตุของการหลงลืม
 - 13.ปัจจัยของการเพิ่มพูนหรือตัดทอนปัจจัยยังชีพ ในการมีอายุยาวหรือสั้นลง
- 3.รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของบูรฮานุดดีน อัลซรรูญีย์

ในหนังสือตะอ์ลิมุลมุตะอ์ลิม เตาะรีกอตตะอ์ลลุท่านบูรฮานุดดีน อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

ولا بد لطالب العلم من المذاكرة والمناظرة والمطارحة والمشاورة فينبغي أن يكون بالإحصاء ، والتأني، والتأمل ، فيتحرز عن الشغب ، والغضب ، فإن المناظرة والمذاكرة مشاورة ، والمشاورة إنما تكون لاستخراج الصواب ، وذلك إنما يحصل بالتأمل والتأني، والإنصاف ولا يحصل بالغضب والشغب .

“มันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้เรียนที่ต้องมีการทบทวนบทเรียน อภิปราย การตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และสมควรรับฟังอย่างสงบ มีสมาธิ และพยายามหลีกเลี่ยงจากการโต้แย้งและโกรธ แท้จริงแล้วการทบทวนและการอภิปรายนั้นถือว่าการปรึกษาหารือ นั้น

คือหนทางในการหาคำตอบที่ถูกต้อง ซึ่งจะบรรลุสิ่งนั้นได้ด้วยการสังเกตและใคร่ครวญ แต่จะ
ไม่ได้รับคำตอบที่ถูกต้องด้วยอารมณ์โกรธและโต้แย้ง” (al-Zarnuji, 1986: 87)

จากหนังสือตะลิมุลมุตะอัลลิม เตะะรีกอตตะอัลลุม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการ
เรียนรู้ในทัศนะของท่านอัลซรรูญีย์มีดังนี้

1) การอภิปราย (المناظر)

การอภิปราย คือ การสนทนาระหว่างสองกลุ่มในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีแนวคิด หรือ ความ
คิดเห็นที่ต่างกัน ที่พยายามให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับแนวความคิดของเขา โดยมีเจตนาที่จะค้นหาและพยายามให้
ปรากฏความจริง(al-Midani, 1401 : 281)

อัลซรรูญีย์ได้กำหนดหลักการของการอภิปรายไว้หลาย อย่างด้วยกัน ดังคำกล่าวของท่านซึ่งได้กล่าว
ไว้ว่า” แท้จริงแล้วจะบรรลุสิ่งนั้น(ความรู้)ด้วยการสังเกตและระมัดระวังและการฟัง และจะไม่ได้รับด้วยความ
โกรธและโต้แย้ง” (al-Zarnuji, 1986 : 87)

อัลซรรูญีย์ได้ตั้งเงื่อนไขของการอภิปรายในเรื่อง จรรยา มารยาทของผู้อภิปรายไว้ดังนี้

- 1) มีเจตนาที่จะค้นหาข้อเท็จจริงหรือให้ความจริงปรากฏออกมา
- 2) ห่างไกลจากการโกรธแค้นและโต้แย้ง
- 3) ไม่ปิดป้องและสร้างความคลุมเครือ(al-Zarnuji, 1986 : 87)

2) การตั้งคำถาม (المطرح)

อัลมูฏอรหะฮฺหรือการตั้งคำถามคือการโยนคำถามหรือตั้งโจทย์ต่างๆการอภิปรายร่วมกันระหว่าง
ทั้งสองฝ่ายสลับกับคำถามและคำตอบ(Razi, n.d : 389)

การเรียนรู้แบบตั้งโจทย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสนทนาระหว่างสองกลุ่มที่มีการสลับตั้งคำถามและ
คำตอบ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นความจริง ขจัดความสับสนทางสติปัญญา และขจัดอุปสรรคต่างๆที่เป็นสิ่ง
กีดขวางในการศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้อง โดยในมุมมองทางอิสลามศึกษาถือว่าจำเป็นที่ต้องสร้างแนวคิดที่
ถูกต้องและขจัดแนวคิดที่หลงผิด (Hashimi, 1984:454)

วิธีการเรียนรู้แบบอัลมูฏอรหะฮฺได้ปรากฏในอัลกุรอานในหลายๆประเด็นเพื่อให้ผู้คนยอมรับด้วย
สติปัญญา เช่นในประเด็นที่ไม่ยอมรับในความเป็นพระเจ้าของอัลลอฮฺโดยอัลลอฮฺได้ตรัสว่า

﴿وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾

“และพวกเขา กล่าวว่า มันมิใช่อะไรอื่นนอกจากชีวิตความเป็นอยู่ของเราในโลกนี้เท่านั้น และเรานั้นใช้
ว่าจะเป็นผู้ถูกให้ฟื้นคืนชีพก็หาไม่” (อัล-อันอาม: 29)

อัลซรรูญีย์ได้ส่งเสริมในการใช้วิธีการเรียนรู้และสอนแบบ อภิปราย การตั้งโจทย์ (คำถาม) ดีกว่า
การทวนซ้ำเพราะสามารถแยกแยะจากการท่องจำ โดยท่านได้กล่าวว่า “ ประโยชน์ของการตั้งโจทย์และการ
อภิปราย ดีกว่าการทวนซ้ำ เพราะในการตั้งโจทย์นั้น มีการทวนซ้ำและเพิ่มพูนในวิชาความรู้(al-Zarnuji, 1986
: 87)

3) การย้อนคิดทบทวน (المذاكرة)

อัลมุซาคาเราะฮฺมาจากคำว่า (تذكر الشيء إذا نسيت) คือการทบทวนเมื่อได้ลืมมัน คำว่า (التذكير) คือการสามารถเรียกข้อมูลเก่ามาเมื่อมีความต้องการ(Razi : n.d.:223)

อัลซัรญูญีย์มีความเห็นว่า ผู้เรียนควรทบทวนองค์ความรู้ที่ได้ร่ำได้เรียนมา เพราะประโยชน์ของการทบทวนนั้น ทำให้ความรู้สถิตอยู่ในจิตใจของผู้เรียน ท่านได้กล่าวว่า

“และสำหรับผู้เรียนควรที่จะต้องทบทวนสิ่งที่ได้เรียนเมื่อวานขึ้นจำนวนห้า ครั้ง และทบทวนสิ่งที่ได้เรียนเมื่อวานจำนวนสี่ครั้ง และสิ่งที่ได้เรียนหลังจากนั้นจำนวนสามครั้งและหลังจากนั้นจำนวนสองครั้ง และสิ่งที่ได้เรียนหลังจากนั้นจำนวนหนึ่งครั้ง เพราะมันให้ง่ายต่อการทบทวน และไม่ควรที่จะมั่งงายในการทบทวน เพราะบทเรียนและการทบทวนควรจะไปพร้อมกันด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ”

4) การใช้คำถาม (السؤال)

อัลซัรญูญีย์ ได้กล่าวว่า

“อิบนุอับบาส ถูกถามว่า คุณได้ความรู้ยังงัย อิบนุอับบาสกล่าวว่า ด้วยสิ่งที่คุณถาม และด้วยหัวใจที่ใคร่ครวญ” (al-Zarnuji, 1986: 91)

คำถามเป็นวิธีหนึ่งที่จะได้มาซึ่งความรู้ เป็นวิธีของวิธีต่างๆของการศึกษาในอิสลาม โดยบรรดาปราชญ์ก่อนๆ ได้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีการถามในการศึกษาหาความรู้ และไม่ควรที่จะเอาความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนหรือที่ยังอยู่ในสภาพที่คลุมเครือ และด้วยคำถามทำให้ผู้เรียนนั้น อยากรู้ในคำตอบที่ตนเองยังไม่รู้(Qombar:1987:214)

5) การสร้างความเข้าใจ

อัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรพยายามสร้างความเข้าใจจากอาจารย์ผู้สอนโดยสังเกตจากคำพูดของผู้สอน ด้วยการคิดใคร่ครวญ และด้วยการทวนซ้ำหลายๆครั้ง แท้จริงการที่ไม่รีบร้อนในการเรียนการสอน ด้วยการทวนซ้ำ และการสังเกต จะรู้และเข้าใจ และไม่ควรที่จะหะหลวมในการทำ ความเข้าใจ” (al-Zarnuji, 1986: 86)

อัลซัรญูญีย์ได้สั่งเสียผู้เรียนให้ทุ่มเทในการใช้ความพยายามเพื่อที่จะเข้าใจในบทเรียนก่อนที่จะเขียนและท่องจำเพราะถ้าปราศจากความเข้าใจแล้วทำให้เกิดอาการอ่อนล้า และทำความคิดที่เฉียบแหลมนั้นหายไป และเสียเวลา ดังนั้นการสังเกตและการคิดที่ใคร่ครวญนั้นช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในบทเรียน

มิกดาด อัลญาน ได้มีความเห็นว่า ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานของความรู้ ถ้าปราศจากความเข้าใจเมื่อไร ก็จะไม่ได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง(Yaljan, 1402 : 96)

ด้วยเหตุนี้การสร้างความเข้าใจในบทเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมันจะทำให้สามารถถ่ายทอดในวิชาความรู้ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์

การสร้างความเข้าใจ ถือว่า วิธีการหนึ่งจากวิธีการศึกษาในอิสลาม ถึงแม้ว่าอิสลามได้ให้ความสำคัญกับการท่องจำแต่เช่นเดียวกันอิสลามไม่ได้ละเลยในเรื่องของความเข้าใจ

6) การสังเกต และการคิดใคร่ครวญ

การสังเกตและการคิดที่ใคร่ครวญ เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน อัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า “ผู้เรียนควรสังเกตในทุกหน้าที่ของการเรียนการสอน และควรสังเกตเป็นประจำ เพราะแท้จริงแล้วความรู้ที่ได้มาจากการสังเกต”(al-Zarnuji, 1986 : 89)

และอัลซรรูญีย์ได้กล่าวอีกว่า

“ผู้เรียนควรกระตุ้นตัวเองเพื่อได้มาซึ่งความรู้ ด้วยความพยายาม และการสังเกตเป็นประจำในเรื่องคุณค่าของความรู้ (al-Zarnuji: 1986:75)

อิบนุกอยยิม ได้ให้นิยามของคำว่า อัตตะฮัมมูล หรือ การสังเกตว่า “การสังเกต คือ การทบทวนในการมองหลายๆครั้งจนกระทั่งมันปรากฏผล เข้าถึงหัวใจของเขา เข้าใจถึงความหมาย และสามารถรวบรวมแนวคิดจากการสังเกตและการคิดใคร่ ครวญ”(Ibn Qayyim :2011:216)

การคิดใคร่ ครวญ หรือ ภาษาอาหรับ เรียกว่า อัตตะฟักูร ซึ่งมีความหมายทางภาษา คือ การสังเกต หรือ กระบวนการคิดในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Ibn Manzur ,Lisan al-Arab)

ด้านวิชาการ คือ อิบนุอาซุรได้กล่าวว่า กระบวนการใช้สติปัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง (al-Nahwee:2000:19)

อิบนุอุษัยมินได้ให้นิยามของ อัตตะฟักูรว่า การที่มนุษย์ใช้สติปัญญาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนบรรลุผล (al-Uthaimin:2005:)

7) ทักษะศึกษา

ทักษะศึกษา เป็นกระบวนการเรียนการสอน/วิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ผ่านการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยผู้เรียนจะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรง การลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจและจดจำสิ่งที่ได้พบเห็นในเวลาอันรวดเร็วและเป็นเวลานาน และการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบนี้เป็นการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด(ทิศนา แคมมณี, 2545 : 342)

อัลซรรูญีย์ถือว่าการไปทัศนศึกษาคือวิธีหนึ่งของผู้เรียนที่จะได้มาซึ่งความรู้โดยได้กล่าวว่า “ผู้เรียนควรแบกภาระและความยากลำบากในการศึกษาหาความรู้ ดังเช่น นบีมุซาได้เดินทางเพื่อแสวงหาความรู้” (al-Zarnuji:1986:110)

บรรพชนมุสลิมในยุคก่อนได้ถือว่าการทัศนศึกษาเป็นวิธีหนึ่งในการที่จะเพิ่มพูนในวิชาความรู้ และหวังผลบุญอันมากมายตามที่ท่านนบีได้กล่าวไว้ว่า”

((من سلك طريقا يلتمس فيه العلم سهل الله له به طريقا إلى الجنة))

“ผู้ใดก็ตามที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวรรค์สะดวกง่ายดายแก่เขา”(Muslim: 4873)

8) การบันทึก

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

((ما حفظ فر، وما كتب قر))

ความว่า “ สิ่งที่ได้ท่องจำนั้นมีโอกาสหายไป และสิ่งที่ได้เขียนมันจะคงอยู่นาน” (al-Zarnuji, 1986 : 115)

อัลซรรูญีย์ถือว่าการจดบันทึกเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะได้มาซึ่งความรู้ ตามที่ท่านได้กล่าวว่า “และแนวทางที่จะได้ประโยชน์จากความรู้ คือ ควรเตรียมหมึกอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะบันทึกสิ่งที่ได้รับฟังจากความรู้” (al-Zarnuji, 1986: 115)

การจดบันทึกเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนได้จดจำ ให้มันสถิตอยู่ในจิตใจ และสามารถเรียกข้อมูลออกมาเมื่อไรก็ได้ โดยเฉพาะเมื่อได้อ่านสิ่งที่ได้บันทึก ด้วยเหตุนี้อัลซรรูญีย์ได้กระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีการบันทึกทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เรียนมา ด้วยเงื่อนไขว่า ต้องเข้าใจในบทเรียนก่อนจะมีการบันทึก เพราะว่าถ้าผู้เรียนได้บันทึกสิ่งที่เขาไม่เข้าใจก็จะไม่ได้ประโยชน์ถึงแม้ว่าเขาจะทบทวนหลายครั้งก็ตาม เช่นเดียวกันสติปัญญาของมนุษย์เป็นไปไม่ได้ที่จะท่องจำทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เรียนมา เพราะโดยสัญชาตญาณของมนุษย์มีการหลงลืม ฉะนั้น อัลซรรูญีย์ ขอให้ผู้เรียนได้มีการเตรียมอุปกรณ์ในการจดบันทึกตลอดเวลา.

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ أَلَمْ نَكُنْ نَدْعُهُ بِالْإِنْسَانِ إِلَّا كَرِيْمًا ۝

“จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง” (อัลอะลัก: 1-3)

บรรณานุกรม

- Ahmad, Sa'id Mursi. 1987. *Tatawwur al-Fikr al-Tarbawi* (تطور الفكر التربوي). Cairo: Alam al-Kutub al-Ahwani, Ahmad, Fuad. d.n. *al-tarbiah fil Islam* (التربية في الإسلام). Cairo: Darul Maarif.
- al-Hamidi, Zahroh Muhammad. d.n. *al-A'ra'al-Tarbawiah inda Shaeik Abdullah Muhammad al-Khulaifi* (الآراء التربوية عند الشيخ عبدالله بن محمد الخليلي).
- al-kanudi, Muhammad Abdulhay. n.d. *al-fawaed al-bahiah fi tarajum al-hanafiah* (الفوائد البهية في تراجم الحنفية). Beirut: dar al-ma'rifah.
- al-Tamimy, Ta'qi'yuddin Abdulqadir. 1983. *al-Tabaqat al-Sunniah fi Ta'rajum al-Hanafiah* (الطبقات السنية في تراجم الحنفية). Riyadh: Dar al-Rifae li al-Nashr wa al-Tauzie.
- al-Zarnuji wa al-Shaukani. nd. (دراسة مقارنة لنسق التعلم لدى كل من الزرنوجي والشوكاني). Buhus al-Mu'tamar al-Tarbawi
- al-Zarnuji, Burhanuddin. 1986. *ta'lim al-Muta'allim Toriqat ta'allum* (تعليم المتعلم طريق التعلم). Mustofa A'shur. Cairo: Maktabah al-Quran.
- Kahalah, Umar Rida. 1957. *Mu'jam al-Mu'al lifin, Tarajum Musannifi al-Kutub al-Arabiah* (معجم المؤلفين، تراجم مصنفى الكتب العربية). Beirut: Maktabah Dar al-Ihya al-Turath.
- Mursi, Muhammad Munir. 2000. *al-Tarbiah al-Islamiah Usuluha wa Tatawuruha fi al-Bilad al-Arabiah* (التربية الإسلامية أصولها وتطورها في البلاد العربية). Cairo: Alam
- al-Kutub Muslim, Abu al-Husein Muslim Bin Hujaj al-Qushairi al-Naisaburi. 1996. *Sahih Muslim*. (صحيح مسلم). al-Riyad : Dar 'Alam al-Kutub
- Yaljan, Miqdad. 1985. *Jawanib al-Tarbiah al-Islamiah al-Asasiah* (جوانب التربية الإسلامية الأساسية). n.p.
- Yaljan, Miqdad. 1988. *Ahdaf al-Tarbiah Islamiah wa Gayatuha* (أهداف التربية الإسلامية وغاياتها). Riyadh: Dar al-Huda li al-Nashr wa al-Tauzie.